

QOBILIYAT RIVOJLANISHIGA TA'SIR QILUVCHI PSIXOLOGIK OMILLAR

Sharapova Dildora Baxtiyarovna

TTA "Pedagogika va psixologiya" kafedrası o'qituvchisi

Fayzullayeva Madina Baxshillo qizi

TTA "Davolash ishi" 2-kurs talabasi

Ortiqboyeva Feruza Bahodir qizi

TTA "Davolash ishi" 2-kurs talabasi

Buzrukova Vazira Jamshidzoda

TTA "Davolash ishi" 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqola shaxs qobiliyatining shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganib, qobiliyat rivojlanishida individual yondoshuvning ahamiyatini o'rgantahlil qilish, o'z oldiga zarur maqsadlarni qo'ya olish kabi muhim masalalarga bag'ishlanadi.*

Kalit so'zlar: *qobiliyat, iste'dod, iqtidor, malaka, bilim, amaliyot, individual psixologik hususiyat.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается процесс влияния на производственный процесс и рассматривается важность индивидуального подхода к производству, акцентируя внимание на таких вопросах, как умение расставлять приоритеты.*

Ключевые слова: *способность, талант, талант, умение, знание, практика, индивидуально-психологическая характеристика.*

Annotation: *This article examines the process of influencing the production process and discusses the importance of an individual approach to production, focusing on issues such as the ability to prioritize.*

Key words: *ability, talent, talent, skill, knowledge, practice, individual psychological characteristics.*

Bilim va qobiliyatni bir-biridan farqlay olish lozim. Bilim bu-mutolaa natijasi hisoblansa, qobiliyat shaxsning psixologik va fiziologik tuzilishining xususiyati sanaladi. Qobiliyat insonga berilgan in'om sifatda qaraladi va faqatgina uni ilg'ay olish hamda rivojlantira bilish kerak. Qobiliyat bir shaxsga xos murakkab psixologik tushunchalardan tashkil topgan bo'lib, yutuqlarga o'z qiziqishi orqali erishishi tufayli uni payqash mumkin. Qobiliyatni ona qornidaligidanoq rivojlantirsa bo'ladi va bunga bir qancha misollar keltirilgan.

Misol uchun, ona homiladorlik vaqtida ko'proq nima bilan shug'ullansa, tug'ilajak farzandning ham shunga moyilligi ortadi. Ular tug'ma va ba'zida turli to'satdan sodir bo'lgan zarbalar, tanqidlar natijasida ham paydo bo'ladi. Agar bola yoshligida biror sohaga qiziqsa (rasm chizish, qo'shiq kuylash, sport va h.k) uni shakllantirishga alohida e'tibir berish

va o'z ustida ishlashini ta'minlash kerak. Bugungi kun bilan nazar tashlaydigan bo'lsak, ayni damda bitta qobiliyatga ega bo'lishning o'zi yetrali emas, agar ma'lum bir sohada haqiqatdan ham muvaffaqiyatga erishishni istasangiz, bu jarayon doimiy ravishda takrorlantirilib hamda rivojlantirilib borilishi kerak. Yana bir narsani yodda tutish kerakki, qobiliyat dinamik tushuncha – ularni doimiy ravishda shakllanishi, rivojlanishi va faoliyatning turli sohalarda namoyon bo'lishini anglatadi.

Rubinshteynning fikriga ko'ra, qobiliyatning rivojlanishi spiral shaklida sodir bo'ladi, bu esa keyingi darajaga o'tish uchun qobiliyatlarning bir darajasi tomonidan taqdim etilgan imkoniyatlarni amalga oshirish zarurligini anglatadi.

Qobiliyatlarni rivojlanishi va rivojlantira olishni ikki xil yo'li bor.

1-yo'l:

- Tanqidiy vaziyatlar;
- Umidsizlik hissi
- Raqobatlasha olish
- Shart-sharoitlarga baho bera olish
- O'z kelajagini qobiliyatida yorqinroq qilish

Bir zamonda ikki aka-uka bo'lgan ekan. Aka ko'p icharkan va buning natijasida hattoki o'z oilasini boqa olmaydigan darajaga yetibdi. Uka esa o'z qiziqishlari ortidan bilim, malaka egallab, hayotda o'z o'rnini topdi. Bir keksa inson esa ularga savol beribdi: Bir onaning farzandlarisizlar, bir uyda, bir xil muhitda katta bo'lgansizlar, ammo taqdirlaringiz turlicha, bunga sabab nima deb so'raganida ular shunday javob berishibdi.

Aka: Dadam ko'p ichar edilar, hamma otasidan o'tib qayoqqa ham borardi degan, men ham taqdirim shunaqa ekan deb, bu holga tan berganman.

Uka: Dadam ko'p ichar edilar, ba'zan non qolmasdi uyda, men esa bu holatni ko'rib farzandlarim bunaqa hayotni ko'rmasligi kerak degan xulosaga kelganman.

Ikki aka-ukaning bir otadan olgan namunasi. Xuddi mana shunday holatlar yashirin qobiliyatning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Faqatgina bunda to'g'ri yo'naltira va to'g'ri tafakkur qila olish muhimdir.

Bunday holat tengdoshlar orasida ham raqobat shaklida uchraydi. Ilm egallash vaqtida o'z qiziqishini payqashi va uni rivojlantirishi mumkin.

2-yo'l:

Qaysidir sohaga qiziqish bor, ammo qobiliyat mavjud emas. Shu holatda qiziqishlarni rivojlantirish kerakmi?

Bu holatda iste'dodini emperik tarzda kamol toptirish mumkin. Bunda insonning qilayotgan ishiga qiziqishi va buning unga yoqishi lozim, qolgan barcha narsa esa unga ergashadi. Kimdir alpinizm (tog' cho'qqilarini zabt etish)ga moyillika ega, ammo bunga qobiliyati yo'q. Inson umri davomida dasht-u biyobonlarni keza ham qobiliyatli bo'lib qolmaydi. Qobiliyat asosi bu moyillikdir, ya'ni bir vazifani qilish qanchalik qiziqarli bo'lsa moslashuvchanlik shuncha ortadi.

B.M.Teplov, K.K.Platonov, A.N.Leontiev, L.S.Vygotskiy empirik tarzda rivojlangan qobiliyatlarni o'rganishga hissa qo'shganlar. B.M.Teplov "qobiliyat" tushunchasi har doim uchta belgini o'z ichiga oladi deb ishongan:

1. Qobiliyat tushunchasi bir odamni boshqa odamdan ajratib turadigan individual psixologik xususiyatlarni tushunamiz.

2. Barcha individual xususiyatlar qobiliyat deb atalmaydi, ko'plab faoliyatlarning muvaffaqiyati bilan bog'liq.

3. Qobiliyat tushunchasi faqat ma'lum bir shaxs tomonidan ishlab chiqilgan, ko'nikmalar bilan chegaralanib qolmaydi.

K.K.Platonova esa qobiliyatni shunday ta'riflaydi: "Qobiliyatlar – bu ma'lum bir faoliyatni o'zlashtirish va uni takomillashtirish muvaffaqiyatini belgilaydigan shaxsiyat sifati"

Turli mualliflar nuqtai nazaridan yuqoridagi qobiliyat tushunchalaridan shuni aytish mumkinki, odam ma'lum bir faoliyatga qodir bo'lib tug'ilmaydi, uning qobiliyatlari to'g'ri tashkil etilgan tegishli faoliyatda shakllanadi, shakllanadi, rivojlanadi. ta'lim va tarbiyaning ta'siri. Qobiliyatlar-bu tug'ma ta'lim emas, balki butun umr saqlanib qoluvchi iste'doddir.

Qobiliyatli inson iqtidorlimi? Ma'lum bir sohada yuqori cho'qqilarni zabt etishga imkon beradigan turli qobiliyatlar kombinatsiyasi bu iqtidor hisoblanadi.

Xoxish muvaffaqiyatga erishishga kafolat bermaydi, ammo unga erishish imkonini beradi. Qobiliyatlarni rivojlantirishga to'g'ri yo'naltirish tamoyillari:

- Nima uchun kerakligini tushunish lozim, nima xohalyotganizni aniqlay olinsagina, ularning shakllanishi tezroq amalga oshadi. Ya'ni, giyohvand "nasha"ga qanchalik talpinsa, kishi ham o'z qobiliyatiga shu kabi talpinib, qiziqishi va uni rivojlantirish, yaxshiliklarga sarflashga shu qadar ishtiyoqmand bo'lishi kerak.

- O'z qobiliyati qiziqishi haqida iloji boricha ko'proq ma'lumot to'plashi muhim. Misol uchun, sportning boks sohasi. Bunda boksga oid istiqbollar va xavf-xatarlarni bo'lishi kerak hamda o'ziga bir qahramon boksyor tanlashi, nafaqat uning balki barcha – barcha jangchilarning ringdagi holatini ko'rishi, janglarini kuzatishi lozim. O'zi uchun ideal sanagan qaxramonnig hayot yo'li ham iqtidorni rivojlantirish uchun motivatsiya bo'la oladi.

- Muhimi bularni o'rganish va amaliyotda sinash. Nazariyasiz amaliyot yura olmaganidek, amaliyotsiz nazariya – bo'sh qop ekanligini unutmaslik lozim.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish lozim-ki, har bir insonning individual psixologik hususiyatiga ko'ra yondoshish shaxs kamolotida muhim rol o'ynaydi. Shaxsning qiziqish va qobiliyatini, iqtidor va iste'dodini, moyilliklarini inobatga olgan holda kelajak rejalarini tuzishiga, rivojlanishiga erishish ortidan yangi ilmiy va innovatsion g'oyalarning tug'ilishiga zamin yaratish mumkin. Mazkur faoliyat davomida maqsad qo'yish va bu maqsad yo'lida strategik vazifalarni belgilab olish muhimdir.

FOYDALANILAGAN ADABIYOTLAR:

1. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.
2. Югай А.Х., Мираширова Н.А. “Общая психология” – Ташкент 2014.
3. Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003.
4. Болотова А.К., Макарова И.В. Прикладная психология: учебник для вузов. – М., Аспект Пресс, 2002. – 383с.
5. Psychology David G. Myers Hope College Holland, Michigan
6. S.K.Mangal: “General Psychology” 2013y.
7. Ахмедова, М., & Нарметова, Ю. (2022). Neyropedagogika va neyropsixologiya rivojlanib kelayotgan yangi fan sohasi sifatida. Общество и инновации, 3(2/S), 103-109.
8. Ахмедова, М. Т., & Нарметова, Ю. К. (2022). “МУОШАРАТ ОДОБИ” ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРДА УСТОЗ-ШОГИРД МУНОСАБАТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(5), 336-340.
9. Мелибаева, Р. (2019). Использование обобщенных способов учебной деятельности-фактор совершенствования творческого мышления.
10. Sharapova D.B. [УЙ БЕКАЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ҲУСУСИЯТЛАРИ](#) FORMATION OF PSIXOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES (ITALY CONFERENCE) 2022, 24-31b.